

KOMMENTAAR

Viive-Riina Ruus

TPÜ professor

Eri kultuurid kultiveerivad erinevat ellusuhtumist ja mõtlemistüüpi. Michel Foucault on kirjutanud, et hullus võib olla ühes kultuuris või ajas jumala õnnistus ja seal lastakse hullul inimesel vabalt ringi liikuda, teises kultuuris usutakse, et temas on midagi deemonlikku, ja inimene suletakse kinnisesse ruumi. Samavõrd vastandlikult võidakse aru saada ka koolist ja õppimisest.

Meie kultuuris on õppimine eelkõige "äraõppimine", millel on kindel eesmärk – vastamiseks või eksamiks valmistumine, hea hinde saamine. Õppimine tähendab meie kultuuris tööd, sageli rasket ja vastumeelset tööd.

Mõnes teises kultuuris, näiteks Põhja-maadetes, seostub õppimine eelkõige mänguga. Kui meie algkoolis istuvad lapsed üksteise taga pinkides ja teevad vaikides kirjatööd, siis Rootsi koolis näeme 4–5-liikmelisi õpilaste rühmi klassi nurkades põrandal maas istumas ja mängu mängimas. Tõsi, "Hea alguse" klassides näeb Eestiski sama pilti, kuid see on pigem erand kui reegel.

Kas õppimine on siis töö või mäng? Mäng tähendab fantaasiat, vabadust, koostööd. Mängu eesmärk on mängus endas – tahame mängida! Ja mängimegi. Igas mängus on teatud mängurõõm, ka kaotus on kõigest mäng. Keegi ei ole eluaeg vihane, kui ta kõievoos kaotab. Mängimine viitab sellele, et mängijatel on hea olla. Kassipojad mängivad ka siis, kui kõht on täis ja hea tunne. Täis kõht annab mänguruumi.

Olen täiesti kindel, et just mängimine innustab loovalt mõtlema. Tõsine töö

võib muidugi samuti innustada, näiteks siis, kui mõtted sellele, kuidas asju lihtsamalt lahendada. Kuid eelkõige soodustab ikkagi just mängulisus loovust. Kunst ja luule on ka suures osas mäng.

Töö on mingis mõttes mängu vastand. Kui mängimise puhul on eesmärk mängimine ise (mängurõõm), siis töö puhul see nii ei ole. Töö eest tahetakse midagi saada. Õpilane õpib seda, mille eest hinne pannakse. Hinne on õpilase kapital. Muidugi on rohkesti ka neid lapsi, kes õpivad huvi, mitte hinde pärast. Aga tavaliselt põhjendatakse õppimise vajalikkust ikka sellega, et õpitavat läheb elus vaja, siis saab hea töökoha, pääseb ülikooli jms. Et õppida võiks ka lihtsalt õppimise enda pärast, seda öeldakse harva. "Õpi-õpi hoolega, siis saad kohvi koorega!" kirjutavad lapsed üksteisele salmikutesse.

Pierre Burdieu' keeles öelduna lähtuvad inimesed seisukohast, et haridus on kapital. Kui sul on kapitali (häid hindeid) piisavalt, saad seda konverteerida muudeks kapitalideks: vaimseks kapitaliks (pääsed ülikooli), majanduskapitaliks (saad tulusa töökoha), sotsiaalseks kapitaliks (saad kõrge positsiooni, mõjukaid sõpru), sümboolseks kapitaliks (su nägu on tihti ajalehes ja teleriekraanil) jne. Kui õppimine on kapitali kogumine, peab laps koolis kogu aeg tõestama, et tal on kapitali palju ja et see on konverteeritav.

Majandusliku mõtlemisega oleme loova mõtlemise koolis üsna alla surunud. Divergentse mõtlemise ja "hajuvate mõtete" eest meie koolis häid hindeid ei saa, mängimise eest samuti mitte.

Meie õppekava on väga "praktiline". Muusikat, kirjandust ja kunsti nimetatakse oskusaineteks, ehkki nende ainete olemus on pigem loovus. Oskus käib kokku keskaegse käsitööga. Käsitöö on suurepärase oskus, aga nende õppeainete puhul tuleb kindlasti rõhutada ka loovat poolt. Klaverit peab oskama mängida, aga paljast oskusest muusikat ei teki. Nendes ainetes ei saa teha riigieksameid. Sellega vihjatakse õpilastele, et loovate ainete õppimise eest konverteeritavat kapitali ei saa.

Arusaam, et õppimine on raske töö ja selle eest peab midagi saama, toetab pealiskaudsust. Miks peaks süvenema doktor Fausti mõttekäikudesse, kui selle eest midagi ei saa? Vahel muutuvad ter-

ved koolid pealiskaudseks ja ühekülgseks. Kui astuda ülikoolis juurasse, piisab gümnaasiumis ainult kolme riigieksamiaine õppimisest. Nende eest saadakse punktid, millega ületatakse lävend ja pääsetakse ülikooli, ning loovained võib paljudel juhtudel muretult hooletusse jätta. Mõni kool on juba muutunud selle mõtteviisi tagajärjel riigieksamiaine õpetamise kooliks. Kui võtame õppimist tööna, tuleb seda loomulikuks pidada – töö mõte selles ongi, et ta toob midagi sisse.

Tänases koolis mõeldakse tööle ja õppimise kasulikkusele (kasumile) liiga palju. Hariduse kui kapitaliga kaasneb ka võitlus kapitali pärast. See aga muudab kooli nõrgemate õpilaste väljasõelumise masinaks. Ei ole mõeldav, et kapitali antaks kõigile võrdselt – osa taotlejaid tuleb kõrvale tõrjuda.

Tegelikult peaks koolis olema nii tööd kui ka mängu – kummagi pooleta pole võimalik normaalselt elada.

Osa mängu on muudetud kaubaks. Need on kõikvõimalikud Disneylandid, simulaakrumid, Barbied ja Kenid, ka paljud arvutimängud. Nende mängude märksõna ei ole alati vabadus, sageli nad pigem aheldavad. Kuueaastane laps võib juba öelda selliste mängude kohta, et ärme enam mängime, vaid vaatame, kuidas on päriselt.

Osa mängu on muudetud raskeks tööks. Jalgpall on isegi orjatöö, kui ajalehes kirjutatakse, et väravavaht müüdi teisele klubile.

Samas on töid, mis pakuvad mängurõõmu, loomevabadust, uute ideede väljamõtlemist. Gustav Ernesaks ütles, et tema töö on tema hobi.

Koolis peaks olema töö kõrval ruumi ka mängulisusel ja loovusel. Divergentne ja konvergentne mõtlemine peaksid teineteist täiendama. Riigieksam peaks olema ka kunstis, muusikas, kirjanduses, spordis. See oleks loovuse väärtustamine. Ainult formaalloomika või ainult metafoor on halb lahendus. Ükski kultuur pole elujõuline, kui mäng pole lubatud.